

Vinicije B. LUPIS

Kučište 20267

pol. Pelješac

vinicije.lupis@du.t-com.hr

UDK: 76 LEONARDIS, G.

929.52 ARNERI, obitelj

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno:

12. studenog 2005.

Received:

O INTERESU KORČULANSKE PLEMIĆKE OBITELJI ARNERI ZA RUŠEVINE ASSERIJE

Apstrakt

U arhivskom fondu korčulanskoga plemićkog roda Arneri u Državnom arhivu u Dubrovniku čuva se prijepis poglavlja Fortisova Puta po Dalmaciji vezan za opis Aserije i grafički list kojeg je izradio mletački barokni grafičar - Jac. Leonardis scul. (Giacomo de Leonardis 1723. – 1782./83.). Ovaj novi likovni moment, da je grafički list ovoga hrvatskog arheološkog lokaliteta izradio jedan ugledni mletački grafičar XVIII. stoljeća, posve je bacio novo kulturološko svjetlo na sagledavanje Aserije kao važnog arheološkog lokaliteta u širim europskim razmjerima.

Korčulanska plemićka obitelj Arneri koja se u XIV. stoljeću javlja s formom prezimena Perušović/Peruzović (latinski oblik Petri), a od kraja XV. stoljeća kao Arneri, imala je važnu ulogu u povijesnim zbivanjima na otoku Korčuli od XVII. do XX. stoljeća. Poput svih dalmatinskih plemićkih obitelji i Arneriji su pokazivali interes za klasičnu starinu skupljajući i prepisujući antičke klasičare i oplemenjujući svoja ladanjska imanja latinskim natpisima. Pod lukom ulaznog portala Arnerijeva kaštela u Blatu uklesan je natpis: »OSTIUM NON HOSTI / vrata nisu za neprijatelja». Natpis istog sadržaja stoji i nad

dvorišnim vratima dvorca pjesnika Jerolima Kavanjina (1643. – 1714.) u Sutivanu i na jednom ljetnikovcu u Postirama na Braču.¹

Tradiciju zanimanja za skupljanje i izučavanje starina među članovima obitelji potvrdio je krajem XIX. stoljeća dr. Vlaho Arneri, općinski liječnik u Blatu, a koji je bio učlanjen u redovite članove Kninskoga starinarskog društva. Korčulanska općina bila je i član utemeljitelj Kninskoga starinarskog društva, i to upravo za vrijeme načelnika Roka Arnerija.²

Državnom arhivu u Dubrovniku obitelj Arnerija prodala je 1968. godine svoj obiteljski arhiv. Među otkupljenim arhivalijama plemićke obitelji Arneri čuva se uz grafiku astečkih bogova iz XVIII. stoljeća i grafički list ruševina Aserije: *Pianta della Mura della CITTR d'ASERIA, che si vedono tuttora presso la picciola Villetta di Podgraje, ventisette Miglia lontano da Zara, fra Bencovaz, e Ostrovizza* s osam stranica popratnoga baroknog rukopisa na papiru iz XVIII. stoljeća, koji nosi filigranski znak VCR s ljiljanom.³ Na temelju komparacije rukopisa može se zaključiti da se radi o rukopisu Jeronima I. Rafa Arnerija. Taj se predstavnik uglednoga korčulanskog plemićkog roda 1742. godine oženio zadarskom plemkinjom Ivanicom Soppe i vjerojatno stoga otuda zainteresiranost korčulanskih plemića za jedan arheološki lokalitet u zadarskoj okolici.⁴ Vlaho IV. Arneri bio je oženjen Jelenom Brunelli iz Zadra, a Vlaho III. Arneri (rođen 1753. godine) prijateljevaio je s Giuseppeom Danieli Pellegrinijem – pripadnikom obitelji koja je prikupila značajnu zbirku antičkih umjetnina s dalmatinskog područja.⁵ Korčulanski plemići Arneri bili su više-manje u rodu sa svim uglednijim plemićkim rodovima Kotora, Korčule i Zadra.

No, vratimo se temi rasprave i tematici teksta. Usporedbom teksta ustvrdilo se da se radi o prijepisu poglavlja o Aseriji iz XVIII. stoljeća iz *Puto po Dalmaciji-Viaggio in Dalmazia* Alberta Fortisa (1741. – 1803.), koji je rođen u Padovi i već kao mladić ušao je u augustinski red, potom je u Rimu studirao teologiju, ali se najradije bavio prirodnim znanostima i poezijom. Izlazi iz augustinskog reda, baveći se prirodnim znanostima, osobito geološkim istraživanjima; stekao je slavu putopisnom knjigom *Viaggio in Dalmazia*, koja je doživjela brojna izdanja, a prvi je put bila

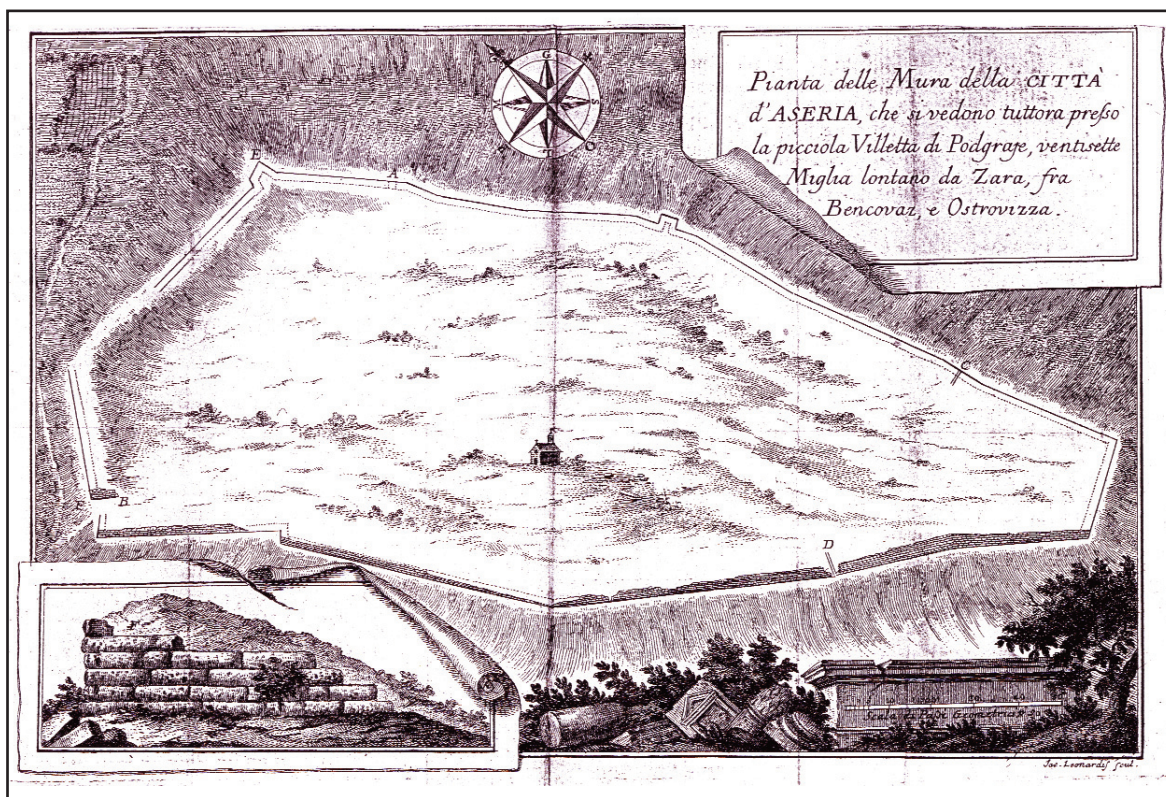
¹ M. Gjivoje, 1972, 171.

² F. Oreb, 2003, 25.

³ Državni arhiv u Dubrovniku (dalje DAD), Arhiv Arneri (dalje A.A.), kut. 1., I – 8/2 br. 293; M. Foretić, 1983, 253.

⁴ DAD, A.A., kut. 1, Uvodna genealogija porodice Arneri.

⁵ DAD, A.A., Svezak Vlaho III. U svežnju se čuvaju dva pisma koja je Giuseppe Danieli Pellegrini iz Zadra 21. VII. 1795. i 16. VII. 1802. uputio Vlahu III. Arneriju.

Sl. 1. Giacomo Leonardis, Grafički prikaz ruševina Aserije

Fig. 1. Giacomo Leonardis, Graphic representation of the ruins of Asseria

tiskana u Mlecima 1774. godine.⁶ Knjiga Alberta Fortisa *Put po Dalmaciji* objavljena je na talijanskom jeziku 1774. godine, a potom na francuskom, njemačkom i engleskom jeziku, i smatra se jednim od najzanimljivijih tekstova talijanske putopisne literature čiji je odjek bio znatan u onodobnoj Europi. Stoga se ne ćemo čuditi zanimanju korčulanskog plemića za takvu temu. U ovom tekstu poslužili smo se prijevodom iz izdanja *Put po Dalmaciji* koje je priredio Josip Bratulić 1984. godine, i naš je tekst identičan predlošku:

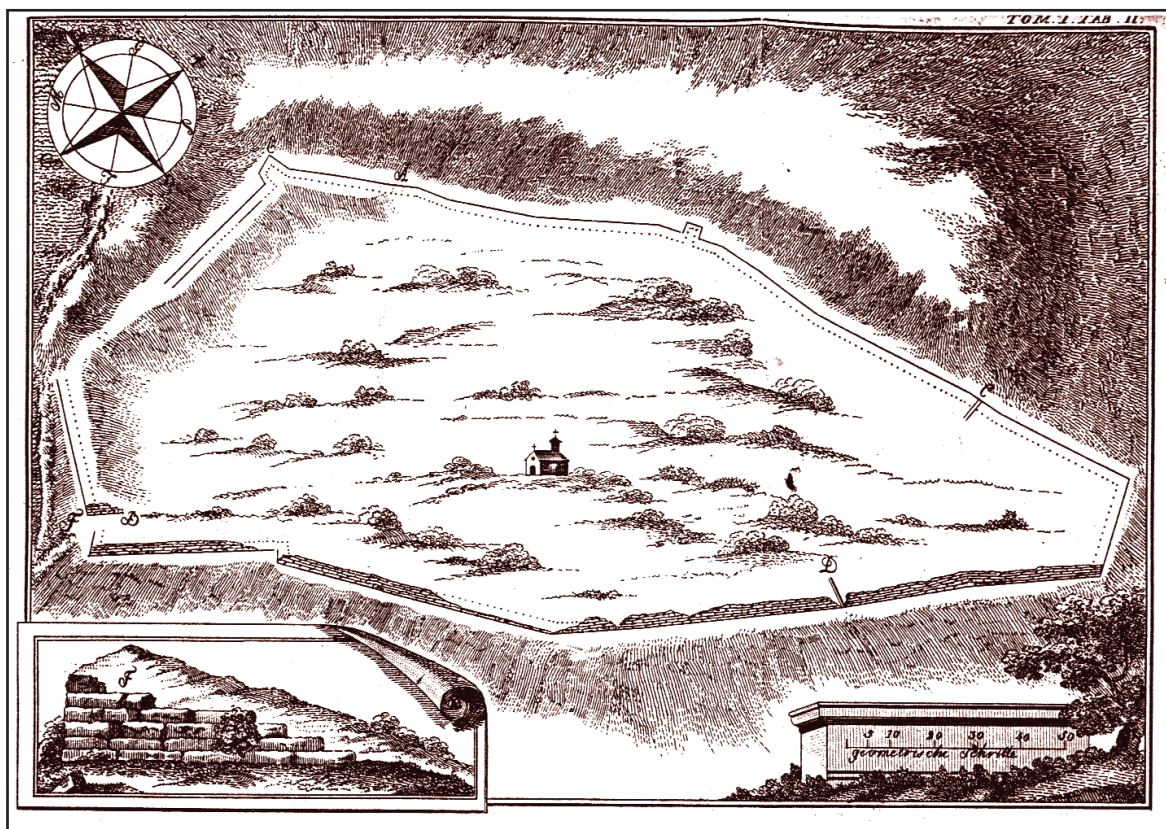
Ruševine Aserije, sada zvane Podgrađe

«Nepunu milju od tog kaštela ubogi je zaselak Podgrađe. Ono vuče ime od grada što je u minulim stoljećima gospodario mjestom koje sada zauzimaju bijedne kuće. Peutingerova

⁶ S. Stojan, 1996, 53. Autorica donosi svu suvremenu literaturu o ovom kulturnom fenomenu dalmatinskog XVIII. stoljeća, kao i autorovih intenzivnih kulturnih veza s dalmatinskim i dubrovačkim plemstvom. Zanimljiva je i Fortisova intelektualna veza s dubrovačkom plemkinjom Marijom Giorgi Bona.

karta putovanja na taj položaj postavlja *Aseriju*, koja je Ptolomejova *Assisia* i Plinijeva *Assisia* ili *Asseria*. Ovaj posljednji, pošto je nabrojio liburnske gradove koji su dužnu doći na skupštinu ili sabor u Scardonu, dodaje tom popisu povlaštene stanovnike Asserije, *immunesque Asseriates*. To pučanstvo koje je biralo vlastita poglavarstva, i držalo se vlastitih općinskih zakona moralo je biti bogato i nadmoćni ostalim susjedima. Prevarili su se mnogi pisci o ilirskim pitanjima koji su povjerovali da je na ruševinama Asserije izrastao Zemunik, a to je tvrđava u okolici Zadra, šesnaest milja od Podgrađa. Mnogo puta hvaljen Ljubavac preuzeo je tu pogrešku u svom rukopisu *De situ Illyrici*, ali to mu se ne može upisati u grijehe; dok je on pisao, ruševine Asserije još su bile pod Turcima, pa se, dakle, nisu mogle lako razgledati.

Tragovi što ostadoše od zidina Asserije to dovoljno dokazuju. Njihov se opseg i sada jasno prepoznaje na tlu i doseže 3. \600 rimskih stopa. Prostor što ga zatvaraju ima oblik duguljastog mnogokutnika; sagrađene su od običnog dalmatinskog mramora, ali ne s brijega na kojem se uzdižu jer on nudi samo meki kamen. Svi komadi tog mramora obrađeni su klesanjem i njima su bile obložene zidine iznutra i izvana; poneki kamen doseže duljinu od deset stopa, a svi su znatnih razmjera. Debljina ovih utvrda obično je osam stopa; ali na najužem dijelu, koji se spušta prema podnožju brežuljka, debele su jedanaest stopa; na ponekom mjestu još se vide dvanaest lakata visoke. Samo na jednom mjestu (A) nalazi se očit znak vrata, koja su pokrivena ruševinama; stajao sam nogama na krivini luka, a ima više obližnjih stanovnika koji se sjećaju da su ih jasno vidjeli. Možda su postojala još jedna vrata na položaju (B) odakle se sada ulazi. Osim vrata, vide se još dva upotrebljena otvora (CD). Ali drugi otvor nije očuvan dobro kao prvi. Ne bih se mogao domisliti čemu su služili, jer se ne bi moglo reći da su bila vrata, a ni osmatračnice niti ispusti za vodu. Mnogo pažnje zaslužuje polutvrđava (E) koja izvrsno odgovara suvremenome vojnom graditeljstvu. Mnogo više stvari dostojnih posebne pozornosti vidio bi tu neki profesor toga plemenitog umijeća. Starinar, pa i jednostavan ljubitelj umjetnosti i dobre učenosti, kada se nađe u Podgrađu, neće se moći suzdržati i ne poželjeti da neka moćna ruka quicquid sub terra est in apricum proferat. Na tu će ga želju posebno potaknuti spoznaja da od propasti tog grada nitko nije u njemu dublje zagrebao e da bi odatle što izvukao. Te zidine opasuju spremište starina koje su se unutra urušile tko zna zbog kakva razloga; možda zbog potresa ili zbog iznenadne provala barbarâ, što je još gore. Zatrpna vrata, znatna visina bedema što se vide izvana na više mjesta, te poneki debeli zid što se još vidi na površini među grmljem, obilježja su koja moraju buditi silnu nadu o količini dragocjenih spomenika što se odatle izvukli. Po veličanstvenoj građi bedema (F) i učestalosti obrađenih komada i finih mramora što su rasuti po okolnim poljima lako je prepoznati kako su u tom kraju vladali dobar ukus i veličina. Usred zaravni što pokriva ostatke Asserije samotna je župna crkva podložnoga malenog sela, sagrađena od starodnevni ulomaka iskapanih na tom mjestu. Na njoj se vide upropašteni natpisi

Sl. 2. Nepoznati grafičar, Grafički prikaz ruševina Aserije iz njemačkog izdanja Fortisova putopisa (Bern, 1776.)

Fig. 2. Unknown graphic designer, Graphic representation of the ruins of Asseria from the German edition of A. Fortis Travel to Dalmatia (Baden, 1776)

i veličanstveni komadi krovnoga vijenca. Morlački stanovnici Podgrađa nisu u prošlosti oštećivali ploče koje su nalazili orući ili kopajući zemlju zbog svojih potreba. Ali otkad su bez milosti bili prisiljeni da svojim volovima odvuku neke nadgrobne stupove sve do mora, zakleli su se na neprijateljstvo prema svim natpisima, pa ih razbijaju pijukom čim ih otkopaju ili ih barem ponovo zakopaju dublje nego prije. Pogriješio bi zacijelo svatko tko bi ih zbog toga optužio za barbarstvo. Oni bi postali tragači i čuvari starodrevnih spomenika kada bi se nadali nagradi za otkrića i trud. Ja sam pukim slučajem našao u kući Morlaka Jurleke jednu nadgrobnu ploču koju sam za male novce kupio, pa ću je zajedno s drugima donijeti u Italiju. Zadobivanjem povjerenja i prijateljstva; Morlaka čovjek bi se s pravom mogao nadati da će iz njih izvući korisne naputke. Polaskao bih sebi da to umijem činiti jer poznajem ćud toga naroda; i stoga sam napustio Podgrađe noseći u sebi jaku želju da onamo vratim opskrbljen nužnom opremom za iskapanje».⁷

⁷ Prijevod: M. MARAS, A. Fortis, 1984, 22–24.

Sl. 3. Abbate Alberto Fortis, *Reise in Dalmatien*, Bern, 1776.

Fig. 3. Abbate Alberto Fortis, *Reise in Dalmatien*, Baden, 1776

No, za razliku od teksta koji je identičan, dubrovački grafički list razlikuje se od onog koji je donesen u prijevodu iz 1984. godine. Razlike su brojne; dubrovački grafički list Aserije ima u desnom gornjem kutu legendu, a pretisak iz 1984. nema, a isto tako ruža strana svijeta na drugom je mjestu, i nedostaju rimske stele i cipusi između mjerne skale i kartuše s primjerom antičkih zidina Aserije. Dubrovački grafički list iznimno je kvalitetno rađen, za razliku od predloška iskorištenog za izdanje iz 1984. godine. Isti grafički list potpisan je, za razliku od pretiska koji je nepotpisan, a potpisao ga je: *Jac. Leonardis scul.* (Giacomo de Leonardis 1723. – 1782./83.).

Radi se o mletačkom grafičaru što je radio pod utjecajem Pietra Antonija Novellija i Giambattiste Tiepola. Poznat je po ilustriranju *Oslobođenog Jeruzalema* u izdanju Antonija

Graffija 1760./61. godine u Mlecima. Radio je grafičke listove po slikama Sebastiana Riccija, a najpoznatiji je po grafičkim listovima s prizorima iz mletačke svakodnevice svog vremena. Giacomo de Leonardis je uz Giuseppa Fliparta i Francesca Bartolozzija jedan on najznačajnijih mletačkih grafičara *generé* scena XVIII. stoljeća.⁸

Zaključujemo da se je priređivač izdanja iz 1984. godine poslužio lošijim grafičkim listovima iz njemačkog izdanja tiskanog u Bernu 1776. godine.⁹ Najveći broj bernskih grafičkih listova potpisao je *J Woher del.* Alberto Fortis je za svoje prvo izdanje naručio izradbu grafičkih listova, koji su izrađeni na temelju terenskih skica upravo kod jednog od najznačajnijih mletačkih grafičara svog vremena Giacoma de Leonardisa i to daje posve novu dimenziju kulturološkoj dimenziji ovog iznimno važnog arheološkog nalazišta.

⁸ Katalog izložbe, *Venice and Venetian Life in the 18th Century Prints from the Collection of the State Hermitage*, Sanct Petersburg, 2004, 4.

⁹ DAD, R- 83/1, A. A. FORTIS, 1776; Knjiga potječe iz dubrovačkoga vlastelinskog roda Giorgi.

Literatura:

- DAD, A. A. = Državni arhiv u Dubrovniku, Arhiv Arneri, kut. 1., I – 8/2 br. 293; R - 83/1; Svezak Vlaho III.
- FORETIĆ, M., 1983. - M. Foretić, Arneri, *Hrvatski biografski leksikon*, I, Zagreb, 253.
- FORTIS, A. A., 1776. - A. A. Fortis, *Reise in Dalmatien*, Bern.
- FORTIS, A., 1984. - A. Fortis, *Put po Dalmaciji*, /Prijevod Mate Maras/, Globus, Zagreb, 22–24.
- GJIVOJE, M., 1972. - M. Gjivoje, Kašteli otoka Korčule, *Zbornik otoka Korčule*, 2, Zagreb, 171.
- Katalog izložbe, 2004. - *Venice and Venetian Life in the 18th Century Prints from the Collection of the State Hermitage*, Sanct Petersburg., 4.
- OREB, F., 2003. - F. Oreb, Arheološka baština na teritoriju općine Blato, *Blato do kraja 18. stoljeća*, 2, Blato, 25.
- STOJAN, S., 1996. - S. Stojan, *U salonu Marije Giorgi Bona*, Dubrovnik, 53.

Vinicije B. Lupis

A NOBLE FAMILY OF THE ARNERI AND THEIR INTEREST FOR THE REMNANTS OF ASSERIA

Summary

The Arneri, a noble family from Korčula, that appears in the 14th c. for the first time under the family name of Perušović / Peruzović (Latin version of Petri), while from the end of the 15th c. as the Arneri, played an important role in history of the island of Korčula from the 17th to the 20th century. Like other Dalmatian noble families the Arneri showed great interest for classical heritage collecting and copying the ancient classic writers, and decorated their country houses with Latin inscriptions. Beneath the entrance arch of the Arneri' castle in Blato there is the inscription: "OSTIUM NON HOSTI" (*Entrance not for enemies*). The same inscription being found above the garden gate of the palace in Sutivan of the poet Jerolim Kavanjin (1634 -1714), and at a summer residence in Postira, also on the island of Brač.

At the end of the 19th c. Dr Vlaho Arneri, a public physician in Blato, like many other members of his family, witnessed a longlasting tradition of collecting and studying ancient monuments. He was equally active as a member of "Kninsko starinarsko društvo" (Association of Archaeologists in Knin). The Korčula municipality was among the members – founders of the very „Kninsko starinarsko društvo“ right in time of Roko Arneri's mandate as mayor of Korčula.